

Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας

Τόμ. 15 (1991)

Δελτίον ΧΑΕ 15 (1989-1990), Περίοδος Δ'

Ιωάννης Τραυλός (1908-1985). Δημοσιεύματα του Ιωάννη Τραυλού. Σχέδια Ι. Τραυλού σε ξένα συγγράμματα

Αγγελική ΚΟΚΚΟΥ

doi: [10.12681/dchae.1028](https://doi.org/10.12681/dchae.1028)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΚΟΚΚΟΥ Α. (1991). Ιωάννης Τραυλός (1908-1985). Δημοσιεύματα του Ιωάννη Τραυλού. Σχέδια Ι. Τραυλού σε ξένα συγγράμματα. *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας*, 15, 9-14. <https://doi.org/10.12681/dchae.1028>

ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ιωάννης Τραυλός (1908-1985). Δημοσιεύματα του
Ιωάννη Τραυλού. Σχέδια Ι. Τραυλού σε ξένα
συγγράμματα

Αγγελική ΚΟΚΚΟΥ

Δελτίον ΧΑΕ 15 (1989-1990), Περίοδος Δ'

ΑΘΗΝΑ 1991

ΙΩΑΝΝΗΣ ΤΡΑΥΛΟΣ (1908-1985)

Συμπληρώθηκαν τό 1990, στίς 28 Ὀκτωβρίου, πέντε χρόνια ἀπό τό θάνατο τοῦ Ἰωάννη Τραυλοῦ. Γιά μᾶς πού δουλέψαμε μαζί του καί διδαχθήκαμε ἀπό τή σοφία του, εἶναι δύσκολο νά τόν δοῦμε ὡς ἱστορική φυσιογνωμία γιά νά ἀποτιμήσουμε τήν προσφορά του στήν ἀρχαιολογική ἐπιστήμη. Ζωντανή παραμένει ἡ παρουσία του ἀνάμεσά μας.

Γεννημένος στό Ροστόβ τῆς Ρωσίας τό 1908 ἀπό νησιῶτες γονεῖς — ὁ πατέρας του ἦταν ἀπό τή Νάξο καί ἡ μητέρα του ἀπό τήν Τήνο— ἐγκαταστάθηκε τό 1912 μέ τήν οἰκογένειά του στήν Ἀθήνα, μιά πόλη πού ποτέ δέν ἐγκατέλειψε καί πού στή μελέτη τῆς ἱστορίας της ἀφιέρωσε ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ ἐπιστημονικοῦ του ἔργου. Ἀπό μαθητής τοῦ Βαρβακειοῦ Λυκείου περιδιαβάζει στήν Ἀθήνα καί τήν Ἀττική καί σχεδιάζει τίς βυζαντινές ἐκκλησίες στήν πόλη, στόν Ὑμηττό, στό Δαφνί κ.ά. Τό ἐνδιαφέρον του γιά τά μνημεῖα ἐκδηλώνεται ἐντονότερα ἀργότερα, ὅταν μετά ἀπό ἐξετάσεις ἐγγράφεται στήν Ἀρχιτεκτονική Σχολή τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσοβίου Πολυτεχνείου, ὅπου εὐτύχησε νά ἔχει δασκάλους τόν Ἀναστάσιο Ὀρλάνδο καί τόν Δημήτριο Πικιώνη. Ἔτσι, ὅταν τό 1931 παίρνει τό δίπλωμά του, ἀποφασίζει νά ἀφοσιωθεῖ στήν ἀρχαιολογική ἐπιστήμη.

Ξεκίνησε τή σταδιοδρομία του ὡς ἀρχιτέκτων τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἐλευσίνας πού διηύθυνε τότε ὁ Κωνσταντῖνος Κουρουنيώτης. Ἡ συνεργασία τους ἀποδείχθηκε μακρόχρονη καί ἀρμονική, ὁ σεβασμός καί ἡ ἀγάπη τοῦ Τραυλοῦ γιά τόν πρῶτο δάσκαλό του στήν ἀρχαιολογία ἦταν βαθύς καί ἀπεριόριστος, ὅπως ἀπέραντη ἦταν καί ἡ ἐκτίμηση τοῦ Κουρουγιώτη γιά τόν νεαρό καί ἄξιο μαθητή του. Δημοσίευσαν μαζί σημαντικές μελέτες γιά τήν τοπογραφία τοῦ Ἐλευσινιακοῦ Ἱεροῦ καί γιά τήν πορεία τῆς Ἱερᾶς Ὀδοῦ. Στίς ἀνασκαφές τῆς Ἐλευσίνας μαζί μέ τόν Κουρουγιώτη δούλευαν τότε καί οἱ ἀρχαιολόγοι Γεώργιος Μυλωνᾶς καί Ἰωάννης Θρεψιάδης, μέ τούς ὁποίους συνέχισε τή συνεργασία του κι ἀργότερα ὄχι μόνο στό Ἱερό τῆς Ἐλευσίνας, ἀλλά καί σ' ἄλλους ἀρχαιολογικούς χώρους. Τό 1934 Θρεψιάδης καί Τραυλός σκάβουν μαζί στά Μέγαρα, μιά ἀπό τίς σημαντικότερες ἀνασκαφές γιά τήν πολεοδομική ἐξέλιξη τῆς ἀρχαίας πόλης, πού τή συγκρότησή της θά ἐρευνήσει καί πάλι, τό 1938, ὁ μόνος του ὁ Τραυλός. Τήν ἴδια ἐποχή (1934) ὁ καθηγητής D. Robinson, ὁ ἀνασκαφεύς τῆς Ὀλύνθου, θά ἀναθέσει στόν Τραυλό νά σχεδιάσει τά λείψανα τῆς περίφημης ἀρχαίας πόλης. Ἡ συμβολή του στήν ἀνασκαφή αὐτή φαίνεται στόν VIII τόμο τῆς σειρᾶς «Olynthus» τῶν D. Robinson καί J. W. Graham, μέ θέμα τό «ἐλληνικό σπίτι».

Ἡ ἐνασχόληση τοῦ Τραυλοῦ μέ τήν ἀρχαία πόλη τῆς Ἀθήνας, κύριο θέμα τῶν ἐρευνῶν του, χρονολογεῖται ἀπό τό 1931, ὅταν ἔλαβε μέρος ὡς ἀρχιτέκτων στίς μεγάλες ἀνασκαφές στήν περιοχή τῆς Πνύκας (1931-1939) καί στήν Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνος. Ἀπό τό 1935 ἀρχίζει καί ἡ συνεργασία του μέ τήν ἐν Ἀθήναις Ἀμερικανική Σχολή Κλασικῶν Σπουδῶν. Ἀρχικά διορίζεται ἀρχιτέκτων τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἀρχαίας Ἀγορᾶς καί ἀργότερα, ἀπό τό 1940 μέχρι τό 1973, διευθύνει ὅλες τίς ἀνασκαφές τῆς Σχολῆς. Σημαντική ἦταν ἡ συμβολή του στίς ἐρευνες στήν Ἀρχαία Κόρινθο, στά Ἰσθμια κ.ά., πρωταρχικό ὅμως ρόλο ἔμελλε νά παίξει στήν ἀποκάλυψη τῆς Ἀρχαίας Ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν. Ἀποτιμᾷ μέ λίγα λόγια τήν προσφο-

ρά του ό Homer Thompson, διευθυντής τών ανασκαφών τής Ἐγορᾶς ἀπό τό 1947 μέχρι τό 1967: «Ἡ ταπεινοφροσύνη τοῦ Τραυλοῦ», γράφει ό Thompson (AJA 90 (1986), σ. 343), «εἶναι ό μόνος λόγος πού τό όνομά του δέν ἐμφανίζεται τόσο συχνά στίς δημοσιεύσεις τών ανασκαφών τής Σχολῆς. Τά ἀρχικά ὅμως τοῦ όνόματός του καί ἡ χρονολογία βρίσκονται σ' ἕνα ἐκπληκτικά μεγάλο ἀριθμό σχεδίων πού εἰκονογραφοῦν βιβλία καί ἄρθρα γιά τήν Ἐγορά, τή βόρεια κλιτύ τής Ἀκρόπολης, τήν Πνύκα καί τήν Κόρινθο. Ὅσοι εὐτύχησαν νά δουλέψουν μαζί του ἐκεῖνα τά χρόνια, γνωρίζουν καλά πόσο ἀποφασιστικό ρόλο ἔπαιξαν ἡ διορατικότητά, ἡ πείρα καί ἡ ἱκανότητά του στό νά δίνει νόημα σέ κατεστραμμένα μνημεῖα».

Παράλληλα μέ τό ἔργο του στήν Ἀρχαία Ἐγορά διενεργεῖ ό ἴδιος, μέ ἀνάθεση τής Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας καί τής Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ανασκαφές στό Ἀσκληπιεῖο, στό Διονυσιακό Θέατρο, στή Βιβλιοθήκη τοῦ Ἀδριανοῦ καί στήν περιοχή τοῦ Ὀλυμπεῖου. Γεγονός εἶναι ὅτι, ἀνεξάρτητα ἀπό τίς συστηματικές ἔρευνες καί ανασκαφές, δέν ὑπῆρχε λείψανο στήν Ἀθήνα ἢ τή γύρω περιοχή, ἀρχαῖο ἢ νεώτερο, πού νά μήν τό μελέτησε, νά μήν τό καταμέτρησε ἢ νά μήν τό σημείωσε στήν πολύτιμη σειρά τών σχεδίων του. Καί τίς πλούσιες αὐτές γνώσεις τίς πρόσφερε πάντα ἀπλόχερα ό Τραυλός σ' ὅλους ὄσους δούλεψαν γιά τήν Ἀθήνα, ἀφανῆς τίς περισσότερες φορές συνεργάτης.

Τό ἐνδιαφέρον του δέν περιοριζόταν στήν Ἀθήνα, ἐκτεινόταν καί στήν Ἀττική, σ' ὅλοκληρο δηλαδή τό ἀρχαῖο ἀθηναϊκό κράτος. Ἐκτός ἀπό τίς ανασκαφές πού ό ἴδιος εἶχε κάνει στήν Ἐλευσίνα, στά Μέγαρα καί τό Μαραθώνα, εἶχε συνεργαστεῖ ὡς ἀρχιτέκτων σέ πολλές ἄλλες ανασκαφές, ὅπως στόν Ἅγιο Κοσμᾶ, στό Ντράφι Πικερμίου, στό Σούνιο, στόν Ὑμητό, στή Βουλιαγμένη κ.ἄ., εἶχε σχεδιάσει ό ἴδιος πολλά ἀπό τά ἀρχαῖα λείψανα καί εἶχε συντάξει λεπτομερειακούς χάρτες. Καρπός τών ἐρευνῶν του γιά τήν Ἀθήνα καί τήν Ἀττική ἦταν —ἐκτός ἀπό τίς πολυάριθμες μεμονωμένες μελέτες— τρία βιβλία, ἔργα κλασικά τής ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης: ἡ Πολεοδομική ἐξέλιξις τών Ἀθηνῶν (1960), τό Bildlexikon zur Topographie des antiken Athen (1971) καί τό Bildlexikon zur Topographie des antiken Attika (1988). Ἐξίσου σημαντικό εἶναι καί τό «Εὐρετήριον τών ἀρχαίων, μεσαιωνικῶν καί νεωτέρων μνημείων Ἀττικῆς, Μεγαρίδος, Αἰγίνας καί Σαλαμίνας», πού συνέταξε μέ ὀμάδα ἐπιστημόνων (1965-1974), γιά νά ἀποτελέσει τό ὑπόβαθρο στή σύνταξη τοῦ Ρυθμιστικοῦ Σχεδίου τής Ἀθήνας καί τής εὐρύτερης περιοχῆς της.

Ἄν καί τό όνομα τοῦ Τραυλοῦ εἶναι ἄρρηκτα δεμένο μέ τήν Ἀθήνα καί τήν Ἀττική, τό ἔργο καί οἱ ἔρευνές του ἀπλώνονταν καί σέ πολλά ἄλλα μέρη τής ἐλληνικῆς γῆς. Τά σχέδια τών προϊστορικῶν ἀνακτόρων τής Πύλου καί τής Ἄρνης Κωπαίδος, τής προϊστορικῆς ἀκρόπολης τής Σίφνου, τοῦ ἀρχαίου θεάτρου στά Ἰσθμια, τοῦ ἐλληνιστικοῦ ἀνακτόρου τής Βεργίνας καί τοῦ ταφικοῦ θολωτοῦ μνημείου τής Σικίνου, τοῦ γνωστοῦ παλιότερα ὡς «ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα», φανερόνουν ἕνα μόνο μέρος ἀπό τά ἐνδιαφέροντά του. Ἀντικείμενο τών μελετῶν του δέν ἦταν μόνο ό ἀρχαῖος κόσμος· ό μεσαιωνικός καί ό νεώτερος ἦταν ἐξίσου οἰκείοι γι' αὐτόν. Ὅταν τόν ἀποκαλοῦσαν μελετητή τής κλασικῆς ἀρχαιότητος, ό Τραυλός ἀντέτεινε ὅτι ἦταν καί «χριστιανός». Βαθιές ἦταν οἱ γνώσεις του γιά τή χριστιανική ἀρχαιολογία καί μεγάλη ἡ ἀγάπη του, ἀπό τά πρῶτα χρόνια τής σταδιοδρομίας του, γιά τά βυζαντινά μνημεῖα καί τίς παλαιοχριστιανικές βασιλικές, θέματα στά ὁποῖα ἀφιέρωσε ἀξιόλογες μελέτες. Καί φυσικά τό ἐνδιαφέρον του γιά τήν ἀρχιτεκτονική δέν ἦταν δυνατό νά μήν ἐπεκταθεῖ καί στή νεοκλασική ἀρχιτεκτονική τοῦ 19ου αἰώνα, ὅπως μαρτυροῦν δύο σημαντικά βιβλία του, ἡ Νεοκλασική Ἀρχιτεκτονική στήν Ἑλλάδα (1967) καί ἡ Ἐρμούπολη (1980, σέ συνεργασία μέ τήν Ἀ. Κόκκου).

Ὁ Τραυλός ὅμως δέν ἦταν μόνο ἀξιόλογος ἀνασκαφεύς καί μελετητής, ἦταν καί ἄριστος ἀναστη-

λωτής. Ἡ σέ βάθος ἔρευνα τῆς ἑλληνικῆς, ἀλλά καί τῆς βυζαντινῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τοῦ ἀποκάλυψαν σιγά σιγά τὰ μυστικά τους. Ἔτσι, ὅταν φτασμένος πιά ἐπιστήμονας ξεκίνησε τό ἀναστηλωτικό του ἔργο, κατάφερε, ἔχοντας πάντα ὡς βασική ἀρχή τόν ἀπόλυτο σεβασμό τῶν ἀρχαίων λειψάνων, νά ἀκολουθήσει πιστά τούς τρόπους κατασκευῆς τῶν ἀρχαίων, χρησιμοποιοῦντας τίς ἴδιες τεχνικές μεθόδους, τὰ ἴδια ὕλικά, τὰ ἴδια ἐργαλεῖα. Τά κτίρια πού ἀναστηλώθηκαν μέ σχέδιά του διακρίνονται γιά τήν πιστότητα τῆς ἀναπαράστασης καί τήν τελειότητα τῆς κατασκευῆς. Ἡ Στοά τοῦ Ἀττάλου καί οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι στήν Ἀρχαία Ἀγορά (1953-1956), ἕνα μέρος τῆς ἀναστήλωσης τοῦ Ἁγίου Ἰωάννη τοῦ Θεολόγου στήν Πάτμο (1960-1963), τό Ὠδεῖο τῆς Πάφου καί τὰ θέατρα τοῦ Κουρίου καί τῆς Σαλαμίνας στήν Κύπρο (1961-1980) κι ἀκόμη τό Μέγαρο Δεκόζη-Βούρου (1974-1976), σήμερα Μουσεῖο τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν, μαρτυροῦν τήν ἀνεκτίμητη προσφορά του. Καί φυσικά ὡς μέλος διαφόρων ἐπιτροπῶν, καθώς καί τῶν ἐπιστημονικῶν ὁμάδων γιά τή συντήρηση τῶν μνημείων τῆς Ἀκρόπολης καί τῆς Φιγάλειας, ἦταν πάντα παρών σ' ὅλες τίς σχετικές ἐργασίες.

Πολύ λίγοι ἴσως γνωρίζουν ὅτι ὁ Τραυλός, ἄν καί εἶχε ἀφοσιωθεῖ ἀπό πολύ νέος στή μελέτη τῶν μνημείων, δέν ἐγκατέλειπε ποτέ τήν ἄσκηση τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἡ αἴθουσα παραδόσεων κλασικῶν σπουδῶν στό Πανεπιστήμιο τοῦ Pittsburg (Πεννσυλβάνια) στήν Ἀμερική —τό «Ἑλληνικό Δωμάτιο», ὅπως τό ἀποκαλοῦν—, ἔχει γίνει μέ σχέδιά του. Χτισμένο σέ ἰωνικό ρυθμό —διάταξη πού προτιμοῦσαν καί οἱ ἀρχαῖοι γιά τούς ἐσωτερικούς χώρους— καί καμωμένο ἀπό πεντελικό μάρμαρο, πολύχρωμα διακοσμημένο, διακρίνεται γιά τίς ἀναλογίες του καί τήν τελειότητα τῆς κατασκευῆς. Ὅλα τὰ ἔπιπλα, σχεδιασμένα κι αὐτά ἀπό τόν Τραυλό, ἀκολουθοῦν ἐπίσης κλασικά πρότυπα. Δικά του ἔργα εἶναι καί τὰ ἐπιτύμβια μνημεῖα τῶν οἰκογενειῶν Αὐγερινοῦ (1936), Στρ. Ἀνδρεάδη (1966) καί Ἀ. Κοριζῆ (1967) στό Ἀνεκροταφεῖο τῆς Ἀθήνας, καθώς καί τό ταφικό μνημεῖο εἰς μνήμην Γ. Ἀνδρεάδη στό Βροντάδο τῆς Χίου (1972-1973), σέ σχῆμα σταυρεπίστεγου ναοῦ μέ τροῦλο, ἔργα που δείχνουν τήν εὐαισθησία καί τήν οὐμανιστική παιδεία τοῦ ἀρχιτέκτονα.

Ὁ Τραυλός ἦταν ἐπίσης ἀπό τούς πρώτους πού κατανόησαν τήν παιδευτική καί ἐπιστημονική σημασία τῶν προπλασμάτων. Προχώρησε ὄχι μόνο σέ προπλάσματα μεμονωμένων μνημείων καί ἱερῶν, ἀλλά καί πόλεων. Ἡ Ἀκρόπολη, ἡ Ἀθηναϊκή Ἀγορά, ἡ Πνύκα, ἡ Στοά τοῦ Ἀττάλου, τό Ὠδεῖο τοῦ Ἀγρίππα, ὁ Παρθενώνας μέ τό τζαμί, ἡ οἰκία τοῦ Φωβέλ, τό Ἱερό τῆς Ἐλευσίνας σέ δύο χαρακτηριστικές περιόδους —στά πεισιστράτεια καί στά ρωμαϊκά χρόνια—, ἡ πόλη τῆς Ἀθήνας στό 2ο μ.Χ. αἰῶνα καί ἡ Νεώτερη Ἀθήνα στά 1842 εἶναι τά προπλάσματα πού ἔγιναν μέ σχέδιά του, κόσμημα τῶν μουσείων μας καί πολύτιμο βοήθημα γιά τούς ἐπισκέπτες, ἀλλά καί τούς νέους ἐπιστήμονες.

Στήν πεντηκονταετή καί πλέον σταδιοδρομία του ὁ Τραυλός προσέφερε πολλά καί σέ διαφορετικούς τομεῖς τόσο στήν ἀρχαιολογία ὅσο καί στήν ἀρχιτεκτονική. Ἦταν σύμπτωση, ἀλλά καί «τύχη ἀγαθή», πού ἡ ἐνασχόλησή του μέ τὰ μνημεῖα τῆς Ἀθήνας ξεκίνησε τό 1931, ὅταν κυκλοφόρησε ἡ δεύτερη ἔκδοση τοῦ κλασικοῦ γιά τήν Ἀθήνα βιβλίου τοῦ W. Judeich, Topographie von Athen. Οἱ μεγάλης κλίμακας ἀνασκευές πού ἄρχισαν ἔκτοτε στήν Ἀρχαία Ἀγορά, στόν Κεραμεικό, στίς περιοχές τῆς Ἀκρόπολης, τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Πλάτωνος καί τοῦ Ὀλυμπεῖου, ἀλλά καί τὰ ἀάπολλα διάσπαρτα ἀρχαῖα λείψανα, ἄλλαξαν ριζικά τήν εἰκόνα πού εἶχαμε ὡς τότε γιά τήν πόλη. Ἡ μελέτη τῆς ἀθηναϊκῆς τοπογραφίας θά ἦταν ἀσφαλῶς φτωχότερη χωρίς τό δημιουργικό ἔργο τοῦ Τραυλοῦ. Κατάφερε νά ἀξιολογήσει καί τά πιό ἀσήμαντα ἐρεῖπια, νά τά ἐρμηνεύσει, νά ταυτίσει πολλά ἀπ' αὐτά, νά τά ἐντάξει στό γενικό σχέδιο καί νά μᾶς δώσει τήν ἐξέλιξη τῆς πόλης ἀπό τά προἱστορικά χρόνια ὡς τά τέλη τοῦ 19ου αἰῶνα.

Ἡ ἀνασκαφή «μιλάει» μόνο μέ τό σχέδιο, ἔλεγε πάντα ὁ Τραυλός. Καί πράγματι, προικισμένος καθώς ἦταν μέ δημιουργική «ἀρχαιολογική» φαντασία, κατάφερνε καί ἀπό λιγοστά ἀκόμη λείψανα νά δημιουργεῖ εἰκόνες, νά ἀναπαριστάνει ὄχι μόνο μνημεῖα καί ἱερά, ἀλλά καί πόλεις ὀλόκληρες, ὅπως φαίνεται κυρίως ἀπό τά σχέδιά του καί τά προπλάσματα τῆς Ἐλευσίνας καί τῆς Ἐλευσίνας. Ἡ καλλιτεχνική του εὐαισθησία καί τό πρακτικό ταυτόχρονα πνεῦμα του προβάλλουν ἀβίαστα μέσα ἀπό τά σχέδιά του, πού διακρίνονται γιά τήν ἐλευθερία, τή λεπτότητα καί τήν καθαρότητα τῆς γραμμῆς, γιά τή «ζωγραφική» τους ποιότητα καί τόν τρόπο ἀπόδοσης τοῦ θέματος, πού ξέρεи νά προβάλλει τά σημαντικά καί νά περιγράφει ἀπλά τά ἀσήμαντα στοιχεῖα.

Τίποτε ὅμως, οὔτε οἱ ἰδιότητες τοῦ διακεκριμένου ἀρχιτέκτονα, τοῦ ἀνασκαφέα, τοῦ ἀναστηλωτῆ, τοῦ μελετητῆ καί τοῦ συγγραφέα, οὔτε οἱ διακρίσεις (μετάλλια τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους καί τῶν δήμων Ἐλευσίνας καί Ἐλευσίνας) καί οἱ τίτλοι (διδάκτωρ τοῦ Ἐθνικοῦ Μετσόβιου Πολυτεχνείου, ἐπίτιμος διδάκτωρ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἐπίτιμος καθηγητῆς τῆς Ἀμερικανικῆς Σχολῆς) ἄλλαξαν τόν ἄνθρωπο Τραυλό. Ὅσοι εὐτύχησαν νά τόν γνωρίσουν, δέν θά ξεχάσουν ποτέ τήν ἀπλότητα, τή σεμνότητα, τήν καλωσύνη, τό ἦθος, τήν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτήρα του καί τήν ὀρθή του κρίση. Γι' αὐτό καί ἐγίνε ὁ ἀγαπημένος δάσκαλος πολλῶν νέων ἀρχαιολόγων καί ἀρχιτεκτόνων, παρόλο πού ἡ πολιτεία δέν τοῦ ἔδωσε ποτέ τόν τίτλο τοῦ καθηγητῆ. Καί τό διδακτικό του ἔργο συνεχίζεται μέ τό πλούσιο καί πολυποικίλο ἔργο πού ἄφησε. Δύο μνημεῖα, ἡ Στοά τοῦ Ἀττάλου καί ὁ ναός τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων στό χῶρο τῆς Ἀρχαίας Ἀγορᾶς, σ' ἓναν τόπο πού τόσο ἀγάπησε, δείγματα δύο διαφορετικῶν κόσμων καί πολιτισμῶν, τοῦ ἀρχαίου καί τοῦ χριστιανικοῦ, διαιώνιζον —μέ τίς ἀνεξίτηλες ἐπιγραφές τους— τή μνήμη τοῦ Ἰωάννη Τραυλοῦ καί τήν πολυσήμαντη προσφορά του.

Ἰανουάριος 1991

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΚΟΚΚΟΥ

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΤΡΑΥΛΟΥ

Ἀνασκαφικά ἔρευνα ἐν Μεγάροις, ΠΑΕ 1934, σ. 39-57 (σέ συνεργασία μέ Ἰ. Θρεψιάδη).

Τελεστήριον καί ναός Δήμητρος, ΑΔ 1934-35, σ. 54-114 (σέ συνεργασία μέ Κ. Κουρουνιώτη).

Συμβολή εἰς τήν οἰκοδομικήν ἱστορίαν τοῦ Ἐλευσινιακοῦ Τελεστηρίου, ΑΔ 1935-36, σ. 1-42 (σέ συνεργασία μέ Κ. Κουρουνιώτη).

Ἀνασκαφαί Ἱερᾶς Ὀδοῦ, ΠΑΕ 1936, σ. 27-34 (σέ συνεργασία μέ Κ. Κουρουνιώτη).

Σπήλαιον τοῦ Πανός παρά τό Δαφνί, ΑΕ 1937, σ. 391-408.

Ἀνασκαφαί Ἱερᾶς Ὀδοῦ, ΠΑΕ 1937, σ. 25-41.

Ἀνασκαφαί ἐν Ἐλευσίνι, ΠΑΕ 1937, σ. 42-52 (σέ συνεργασία μέ Κ. Κουρουνιώτη).

Ἀνασκαφαί Ἱερᾶς Ὀδοῦ, ΠΑΕ 1938, σ. 28-34 (σέ συνεργασία μέ Κ. Κουρουνιώτη).

Ἀνασκαφαί ἐν Ἐλευσίνι, ΠΑΕ 1938, σ. 35-40 (σέ συνεργασία μέ Κ. Κουρουνιώτη).

Ἀνασκαφαί Ἱερᾶς Ὀδοῦ, ΠΑΕ 1939, σ. 39-44 (σέ συνεργασία μέ Κ. Κουρουνιώτη).

- Ἡ παλαιοχριστιανική βασιλική τοῦ Ἀσκληπείου τῶν Ἀθηνῶν, ΑΕ 1939-1941, σ. 35-68.
- Ἐρευναι ἐν Αὐλωναρίῳ, ΠΑΕ 1941, σ. 27-41 (σέ συνεργασία μέ Ἰ. Κωνσταντίνου).
- Ἀνασκαφικά ἔρευναι παρά τό Ὀλυμπεῖον, ΠΑΕ 1949, σ. 25-43.
- The Topography of Eleusis, *Hesperia* 18 (1949), σ. 138-147.
- The West Side of the Athenian Agora Restored, *Hesperia Suppl.* 8, 1949, σ. 382-393.
- Ἀνασκαφαί ἐν Ἐλευσίνι, ΠΑΕ 1950, σ. 122-137.
- Ἀνασκαφαί ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Ἀδριανοῦ, ΠΑΕ 1950, σ. 41-63.
- Τό Ἀνάκτορον τῆς Ἐλευσίνοσ, ΑΕ 1950-51, σ. 1-16.
- Ἀνασκαφαί ἐν τῷ Διονυσιακῷ Θεάτρῳ, ΠΑΕ 1951, σ. 41-52.
- Ἀνασκαφαί ἐν Ἐλευσίνι, ΠΑΕ 1952, σ. 53-72 (σέ συνεργασία μέ Γ. Μυλωνᾶ).
- Ἀνασκαφαί ἐν Ἐλευσίνι, ΠΑΕ 1953, σ. 72-76.
- Ἡ παλαιοχριστιανική βασιλική τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου, ΑΕ 1953-54, Β', σ. 301-316.
- Ἀνασκαφαί ἐν Ἐλευσίνι, ΠΑΕ 1954, σ. 66-71.
- Ἀνασκαφαί ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἐλευσίνοσ, ΠΑΕ 1955, σ. 62-66.
- Restauration de la Stoa (portique) d'Attale, *Bulletin de l'Union des Diplômés des Universités et des Ecoles de Hautes Etudes de Belgique* 7 (1955), σ. 1-16.
- Ἀνασκαφή ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἐλευσίνοσ, ΠΑΕ 1956, σ. 55-56.
- Ἀνασκαφαί ἐν Ἐλευσίνι, ΠΑΕ 1957, σ. 27-28.
- RbK, 1959, λ. Athen, σ. 350-390.
- Πολεοδομική ἐξέλιξις τῶν Ἀθηνῶν ἀπό τῶν προϊστορικῶν χρόνων μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνοσ, Ἀθῆναι 1960.
- Ἐλευσίς. Ἀνασκαφαί 1950-1960, ΑΔ 16 (1960), σ. 43-60.
- Ἀνασκαφαί ἐν Ἐλευσίνι, ΠΑΕ 1960, σ. 10-15.
- Ἀνασκαφαί ἐν Ἐλευσίνι, ΠΑΕ 1961, σ. 14-18.
- Ἀνασκαφαί νοτίωσ τοῦ Ὀλυμπεῖου, ΑΔ 17 (1961-62), Χρονικά, σ. 9-14 (σέ συνεργασία μέ Ἰ. Θρεψιάδη).
- Μελέτη πρόσ ἀνάδειξις τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου Ἐλευσίνοσ, ΑΔ 17 (1961-62), Χρονικά, σ. 44-50.
- ΘΗΕ, 1962, λ. Ἀθῆναι (Χριστιανικά Ἀθῆναι), σ. 709-758.
- Ἀνασκαφαί ἐν Ἐλευσίνι, ΠΑΕ 1962, σ. 12-15.
- Ὁ ἀνασκαπτέοσ χώροσ τῶν Ἀθηνῶν. Βασικόν ζήτημα τῆσ πολεοδομίας τῶν, Ἀρχιτεκτονική, τχ. 38 (1963), σ. 44-49.
- Ἀνασκαφαί ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἐλευσίνοσ, ΠΑΕ 1963, σ. 29-31.
- Ἀνασκαφαί ἐν Ἐλευσίνι, ΠΑΕ 1964, σ. 3-4.
- Acropole et Agora, Fouilles récentes, S.A.D.G. (*Bulletin de la Société des Architectes Diplômés par le Gouvernement*), Mai 1964, σ. 166-171.
- The Church of St. Dionysios the Areopagite and the Palace of the Archbishop of Athens in the 16th Century, *Hesperia* 34 (1965), σ. 157-202 (σέ συνεργασία μέ Α. Frantz).
- Mycenaean Tomb beneath the Middle Stoa, *Hesperia* 35 (1966), σ. 55-78 (σέ συνεργασία μέ Ε. Vermeule).
- Lo sviluppo della Città, Tutto su Atene classica, Firenze 1966, σ. 11-26.
- Νεοκλασσική ἀρχιτεκτονική στήν Ἑλλάδα, ἔκδοσις Ἐμπορικῆσ Τραπεζῆσ τῆσ Ἑλλάδοσ, Ἀθῆναι 1967.
- The "Temple of Apollo Pythios" on Sikinos, *AJA* 73 (1969), σ. 397-422 (σέ συνεργασία μέ Η. Α. Thompson καί Α. Frantz).
- Die Anfänge des Heiligtums von Eleusis, E. Melas (ed.), *Tempel und Stätten der Götter Griechenlands*, Köln 1970.
- Τό Γυμνάσιον τοῦ Κυνοσάργουσ, ΑΑΑ ΙΙΙ (1970), σ. 6-14.
- Ἐγκυκλοπαιδεῖα Δομή, 1970, λ. Ἐλευσίνα, σ. 269-274.
- Ἐγκυκλοπαιδεῖα Δομή, 1971, λ. Μέγαροσ, σ. 202-208.
- Bildlexikon zur Topographie des antiken Athen, Tübingen 1971 (καί ἀγγλική μετάφρασις).
- Ἡ ἐσωτερική διάταξις τοῦ Ἐρεχθεῖου, ΑΑΑ ΙV (1971), σ. 77-84.
- Ἐγκυκλοπαιδεῖα Δομή, 1972, λ. Πειραιεύσ, σ. 442-456.
- Athènes au fil du temps, Paris 1972.
- Πολεοδομία (Κλασσικοί Χρόνοι), ΙστΕΕ, Γ2, σ. 328-333.
- Γύψινα προπλάσματα ἀναπαραστάσεωσ τοῦ Ἱεροῦ τῆσ Ἐλευσίνασ, ΠΑΕ 1973, σ. 217-218.
- Ἡ πυρπόλησις τοῦ Παρθενῶνοσ ὑπό τῶν Ἐρούλων καί ἡ ἐπισκευή του κατά τοὺσ χρόνοσ τοῦ αὐτοκράτοροσ Ἰουλιανοῦ, ΑΕ 1973, σ. 218-236.
- The Lawcourt ΕΠΙ ΠΑΛΛΑΔΙΩΙ, *Hesperia* 43 (1974), σ. 500-511.
- Νέα στοιχεῖα γιά τόν προδιορισμό τῆσ θέσεωσ τῶν ἀρχαίων δῆμων τῆσ Ἀττικῆσ, ΕΕΠΣΑΠΘ 6, 2 (1974), σ. 187-192.
- Τρεῖσ ναοί τῆσ Ἀρτέμιδοσ: Αὐλιδίασ, Ταυροπόλου καί Βραυρωνίασ, *Neue Forschungen in griechischen Heiligtümern*, Tübingen 1976, σ. 197-205.
- Ἄρθρο «Athens» εἰσ *The Princeton Encyclopedia of Classical Sites*, Princeton N.J. 1976.
- Πολεοδομία καί ἀρχιτεκτονική (19ου αἰῶνα), ΙστΕΕ ΙΓ', σ. 515-528 (σέ συνεργασία μέ Ἀ. Κόκκου).

Ἐρμούπολη. Ἡ δημιουργία μιᾶς νέας πόλης στὴ Σύρο στὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰώνα, ἔκδοση Ἑμπορικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1980 (σέ συνεργασία μέ Ἀ. Κόκκου).
 Πῶς ἔκτισαν τὸν Παρθενῶνα, εἰς Τὰ μεγάλα μνημεῖα τοῦ κόσμου, Ἐκδοτικὴ Ἀθηνῶν, Ἀθήνα 1980.
 Ἀνασκαφαὶ Ἐλευσίνος, ΠΑΕ 1980, σ. 61-63· 1981, σ. 155-156· 1982, σ. 181-182 (σέ συνεργασία μέ Γ. Μυλωνᾶ).
 Athens after the Liberation, Planning the New City and Exploring the Old, *Hesperia* 50 (1981), σ. 391-407.
 Παράδειγμα, *Hesperia Suppl.* 19, 1982, σ. 172.
 Ἡ Ἀθήνα καὶ ἡ Ἐλευσίνα στὸν 8ο καὶ 7ο π.Χ. αἰώνα, *ASAtene* 45 (1983), σ. 323-338.
 Λεξικὸν ἀρχαίων ἀρχιτεκτονικῶν ὄρων, Ἀθήνα 1986 (σέ συνεργασία μέ Ἀ. Ὀρλάνδο).
 Τὸ τετράκογχο οἰκοδόμημα τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἀδριανοῦ, Φίλια Ἔπη εἰς Γ. Μυλωνᾶν, Α΄, Ἀθήνα 1986, σ. 343-347.
 Ἄρθρα εἰς A. Frantz, *The Athenian Agora, Late Antiquity A.D. 267-700, The Athenian Agora, Princeton N.J.* 1988.
Bildlexikon zur Topographie des antiken Attika, Tübingen 1988.

ΣΧΕΔΙΑ Ι. ΤΡΑΥΛΟΥ ΣΕ ΞΕΝΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

K. Kourouniotes - H. A. Thompson, *The Pnyx in Athens*, *Hesperia* 1 (1932).
 A. Parsons, *A Roman Water-Mill in the Athenian Agora*, *Hesperia* 5 (1936).
 H. A. Thompson, *Buildings on the West Side of the Agora*, *Hesperia* 6 (1937).
 W. Dörpfeld, *Alt-Athen und seine Agora*, Berlin I-II, 1937-1939.
 D. Robinson-J. W. Graham, *The Hellenic House*, *Olynthus VIII*, 1938.
 H. A. Thompson, *The Tholos of Athens and its Predecessors*, *Hesperia Suppl.* 4, 1940.
 W. B. Dinsmoor, *Observations on the Hephaisteion*, *Hesperia Suppl.* 5, 1941.
 A. Parsons, *Klepsydra and the Paved Court of the Pythion*, *Hesperia* 12 (1943).
 H. A. Thompson - R. L. Scranton, *Stoas and City Walls on the Pnyx*, *Hesperia* 12 (1943).
 H. A. Thompson, *The Odeion in the Athenian Agora*, *Hesperia* 19 (1950).
 R. L. Scranton, *Monuments in the Lower Agora*, *Corinth I*, part III.
 C. Roebuck, *The Asklepieion and Lerna*, *Corinth XIV*, 1951.
 Ida Thallon Hill, *The Ancient City of Athens*, London 1953.
 N. Valmin, *Fortidens Athen*, Stockholm 1953.
 R. Martin, *L'urbanisme dans la Grèce antique*, Paris 1956.
 A. W. Lawrence, *Greek Architecture*, London 1957.
 S. Parnicki-Pudelko, *Agora*, Warszawa 1957.
 G. Roux, *Pausanias en Corinthie*, Paris 1958.
 G. Mylonas, *Aghios Kosmas*, Princeton N.J. 1959.
 H. Berve - G. Gruben, *Griechische Tempel und Heiligtümer*, München 1961.
 F. J. de Waele, *Corinthe et Saint Paul*, Paris 1961.
 G. Mylonas, *Eleusis and the Eleusinian Mysteries*, Princeton N.J. 1961.
 R. E. Wycherley, *How the Greeks Built Cities*, London 1962.
 R. L. Scranton, *Greek Architecture*, New York 1962.
 Lya et Raymond Matton, *Athènes et ses monuments du XVIIe siècle à nos jours*, Athènes 1963.
 A. Procopiou, *Athens*, 1964.
 A. Giuliano, *La cultura artistica delle province della Grecia in età romana*, Roma 1965.
 A. Kriasis, *Greek Town Building*, Athens 1965.
 A. Giuliano, *Urbanistica delle città greche*, Milano 1966.
 C. Kerényi, *Eleusis*, New York 1967.
 Sara Immerwahr, *The Neolithic and Bronze Ages*, *The Athenian Agora* 13, 1971.
 A. Frantz, *The Church of the Holy Apostles*, *The Athenian Agora* 20, 1971.
 H. A. Thompson - R. E. Wycherley, *The Agora of Athens*, *The Athenian Agora* 14, 1972.
 V. R. d'A. Desborough, *The Greek Dark Ages*, London 1972.
 C. W. Blegen, *The Palace of Nestor at Pylos in Western Messenia*, III, Princeton 1973.
 E. R. Gebhard, *The Theater at Isthmia*, Chicago 1973.
 H. A. Thompson, *The Pnyx in Models*, *Hesperia Suppl.* 19, 1982, σ. 133-147.
 A. Frantz, *The Athenian Agora, Late Antiquity: A.D. 267-700, The Athenian Agora, Princeton N.J.* 1988.

Σχέδιά του συνοδεύουν ἔπισης ἐκθέσεις ἀνασκαφῶν διαφόρων ἐπιστημόνων σέ ἑλληνικά καὶ ξένα ἀρχαιολογικά περιοδικά.